

OPINIE i ANALIZY

INSTYTUTU DE REPUBLICA

Opinia prawna w sprawie
wymogów europejskich
dotyczących wykorzystania
technologii opartych
na sztucznej inteligencji
w postępowaniach cywilnych
i administracyjnych

DR HAB. MAREK ŚWIERCZYŃSKI, PROF. UCZ.
DR ZBIGNIEW WIĘCKOWSKI

OPINIE i ANALIZY

INSTYTUTU DE REPUBLICA

Opinia prawna w sprawie
wymogów europejskich
dotyczących wykorzystania
technologii opartych
na sztucznej inteligencji
w postępowaniach cywilnych
i administracyjnych

DR HAB. MAREK ŚWIERCZYŃSKI, PROF. UCZ.
DR ZBIGNIEW WIĘCKOWSKI

Redakcja serii

dr hab. Bogumił Szmulik, prof. ucz.
dr Magdalena Maksymiuk
mgr Łukasz Gołqb

© Copyright by Instytut De Republica 2022

ISBN 978-83-67253-01-7 (online)

Wydawca

Instytut De Republica
ul. Belwederska 23 lok.1
00-761 Warszawa
+48 22 295 07 29
e-mail: instytut@iderepublica.pl
www.iderepublica.pl

Spis treści

- I. Przedmiot opinii 7
- II. Stosowane skróty, źródła prawa oraz dokumenty europejskie 9
- III. Wnioski i rekomendacje 11
- IV. Analiza prawna 15

Opinia prawna w sprawie wymogów europejskich dotyczących wykorzystania technologii opartych na sztucznej inteligencji w postępowaniach cywilnych i administracyjnych

dr hab. Marek Świerczyński, prof. ucz.

dr Zbigniew Więckowski

Streszczenie

Opracowywanie wytycznych dotyczących mechanizmów rozwiązywania sporów online podjęte zostało w Radzie Europy już w 2016 roku. Komitet Rady Europy - European Committee on Legal Co-operation (CDCJ) przeprowadził wówczas badanie wykonalności działania na rzecz opracowania wytycznych mających na celu zapewnienie zgodności z art. 6 i 13 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Kontynuacją działań było sporządzenie przez CDCJ projektu wytycznych. Komitet Ministrów Rady Europy przyjął wytyczne 16 czerwca 2021 roku.

Wytyczne dotyczą wykorzystania nowych technologii w istniejących postępowaniach sądowych i tego w jaki sposób gwarancje sądowe zawarte w Konwencji mogą być chronione w przypadku stosowania elektronicznych mechanizmów rozwiązywania sporów.

Słowa kluczowe

ODR, rozstrzygnięcie sporów on-line, sztuczna inteligencja

I. Przedmiot opinii

Przedmiotem opinii jest ocena wymogów europejskich dotyczących wykorzystania technologii opartych na sztucznej inteligencji w postępowaniach cywilnych i administracyjnych oraz określenie możliwego zakresu ich zastosowania w krajowych porządkach prawnych państw członkowskich Rady Europy.

Struktura dokumentu jest następująca. Uwagi wprowadzające (wstęp) zawarte zostały w pkt 4.1 – 4.3. Wnioski i rekomendacje zawarte w pkt III pełnią funkcję zakończenia opinii. Analiza prawna poszczególnych rozwiązań dotyczących wykorzystania technologii opartych na sztucznej inteligencji w postępowaniach cywilnych i administracyjnych została przedstawiona w pkt 4.4.

Sporządzona opinia ma na celu poprawę dostępu do wymiaru sprawiedliwości w dobie intensywnego rozwoju technologii informatycznych.

II. Stosowane skróty, źródła prawa oraz dokumenty europejskie

- 2.1. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284, dalej jako Konwencja).
- 2.2. Konwencja Nr 108 Rady Europy o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych, sporządzona w Strasburgu dnia 28 stycznia 1981 r. (Dz.U. 2003 nr 3 poz. 25, dalej jako Konwencja 108 lub w wersji zmodernizowanej jako Konwencja 108+).
- 2.3. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE (Dz.U. UE L 257 z 28. 8. 2014 r., s. 73 - 114, dalej jako Rozporządzenie eIDAS).
- 2.4. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.U.E. L 119, 4. 5. 2016, s. 1–88, dalej jako RODO).
- 2.5. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on online dispute resolution mechanisms in civil and administrative court proceedings (CM(2021)36add4-final) and their Explanatory Memorandum (CM(2021)36-add5-final), dostępne na stronie: <https://www.coe.int/en/web/cdcj/online-dispute-resolution-mechanisms>, dalej jako wytyczne CDCJ).

III. Wnioski i rekomendacje

- 3.1. Wykorzystywanie nowych technologii w postępowaniach sądowych, pomimo uzasadnionych obaw dotyczących zwiększonego ryzyka dyskryminacji osób wykluczonych cyfrowo, daje nadzieję na znaczącą poprawę dostępu do sądu.
- 3.2. Powszechność rozwiązań zdalnych stanowi szansę na aktywny udział w wymiarze sprawiedliwości osobom niepełnosprawnym, starszym, zamieszkującym ośrodki oddalone od siedziby sądu.
- 3.3. Opracowane przez Radę Europy wytyczne dotyczące wykorzystywania nowych technologii w postępowaniach cywilnych i administracyjnych (wytyczne CDCJ) zostały oparte na gwarancjach sądowych wynikających z art. 6 oraz 13 Konwencji.
- 3.4. Celem wytycznych nie jest ustanowienie wiążących norm prawnych. Wytyczne nie nakładają obowiązków na państwa członkowskie Rady Europy. Umożliwiają jednak państwom członkowskim wdrażanie technologii informatycznych w sądach zgodne z wymogami Konwencji oraz zasadami wypracowanymi w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej ETPCz).
- 3.5. Pojęcie ODR (ang. *Online Dispute Resolutions*) powinno być definiowane w rozumieniu przyjętym przez Radę Europy. Należy je odnieść do technologii informatycznych wykorzystywanych przez sądy do rozstrzygania sporów na odległość (przy użyciu środków komunikacji elektronicznej). ODR nie jest zatem nowym modelem rozwiązywania sporów, lecz dotyczy technologii informatycznych wykorzystywanych w tradycyjnych postępowaniach sądowych. Nie stanowi odmiany ADR (ang. *Alternative Dispute Resolutions*).
- 3.6. Istotne znaczenie ma zdefiniowanie pojęcia systemu sztucznej inteligencji. W tym celu należy wykorzystać dotychczasowy dorobek Rady Europy oraz pomocniczo uwzględnić trwające prace nad rozporządzeniem unijnym o sztucznej inteligencji. Na potrzeby niniejszej opinii, w ślad za Radą Europy, przyjmujemy, że system sztucznej inteligencji to system informatyczny stanowiący oprogramowanie lub zintegrowany

z fizycznym urządzeniem sprzętowym, który rozwiązuje złożone problemy i może funkcjonować zarówno w wymiarze fizycznym, jak i cyfrowym. Działanie takiego systemu polega na postrzeganiu swojego otoczenia poprzez gromadzenie i interpretację zebranych, ustrukturyzowanych i nieustrukturyzowanych danych, wyciąganie wniosków z dostępnej wiedzy, przetwarzanie informacji uzyskanych na podstawie tych danych w celu podjęcia decyzji o najwłaściwszym działaniu, jakie należy podjąć dla osiągnięcia zamierzonego celu.

- 3.7. Gwarancje sądowe wynikające z art. 6 i 13 Konwencji mają zastosowanie do wszystkich rozwiązań ODR, jednak nabierają jeszcze większego znaczenia w przypadku wykorzystania w wymiarze sprawiedliwości systemów sztucznej inteligencji. Dotyczy to w szczególności przypadku zautomatyzowanego podejmowania decyzji (bez interwencji człowieka) oraz kontroli tych decyzji.
- 3.8. Tworzenie zaufania do systemów sztucznej inteligencji wymaga właściwego wykorzystania technologii informatycznych w sądach. Państwa członkowskie powinny budować i wzmacniać zaufanie poprzez wyjaśnienie społeczeństwu, że korzystanie z tych systemów nie ma na celu zastąpienie istniejących postępowań, lecz jedynie je uzupełnia i służy wzmocnieniu prawa dostępu do sądu.
- 3.9. Szczególnej uwagi wymaga problem ograniczonego dostępu do technologii. W każdym społeczeństwie są osoby, które nie posiadają niezbędnych umiejętności cyfrowych (zjawisko „przepaści cyfrowej”), aby w pełni uczestniczyć w postępowaniach prowadzonych przy użyciu najnowszych technologii. Należy kierować się wytycznymi CDCJ, które zawierają szereg praktycznych rozwiązań w tym zakresie dla państw członkowskich.
- 3.10. Przy projektowaniu sądowych rozwiązań informatycznych należy kierować się uznanymi międzynarodowo normami technicznymi, między innymi zasadą „projektowania dla wszystkich”. Jednym z jej celów jest dążenie do eliminacji barier i zapewnianie dostępu do danych treści dla jak najszerszego grona osób, w tym niepełnosprawnych, seniorów, osób wymagających szczególnej ochrony.
- 3.11. Wymogi proceduralne mające zastosowanie do postępowań stacjonarnych (niezależność, neutralność, bezstronność, zasada sprawiedliwego procesu i skutecznego środka odwoławczego) mają w równym stopniu zastosowanie do postępowań prowadzonych zdalnie. Gwarancje niezależności i bezstronności sądów muszą być skutecznie włączone do postępowań zdalnych.
- 3.12. Skutkiem powszechnego zastosowania postępowań zdalnych nie powinno być ograniczenie ich jawności, lecz poprawa skuteczności i wydajności wymiaru sprawiedliwości.
- 3.13. Istotne znaczenie ma poprawna identyfikacja uczestników postępowań sądowych i podejmowanie skutecznych działań przeciwko oszustwom dotyczącym kradzieży tożsamości.

- 3.14. Technologie informatyczne dysponują potencjałem do przyspieszenia postępowania sądowego, ale jednocześnie stwarzają ryzyko przeładowania informacjami, co może prowadzić do spowolnienia ich przetwarzania. Powyższe trudności można ograniczyć poprzez wykorzystanie systemów sztucznej inteligencji do segregacji danych.
- 3.15. Prowadzenie postępowań zdalnych może przyczynić się do ograniczenia liczby naruszeń art. 6 Konwencji w zakresie nadmiernej długości postępowań sądowych. Praca sądu może ulec dalszemu znacznemu usprawnieniu dzięki wykorzystaniu systemów sztucznej inteligencji.
- 3.16. Należy zminimalizować ryzyko przedłużania postępowań sądowych z powodu trudności technicznych. Alternatywne rozwiązania, gdy wykorzystywany system informatyczny jest w trakcie konserwacji lub napotyka problemy techniczne, muszą być zawsze dostępne.
- 3.17. Udział w postępowaniu zdalnym nie może pozbawiać strony, prawa do bycia wysłuchanym przez sąd. Państwa członkowskie powinny zapewnić, aby strony postępowań zdalnych nie znajdowały się w niekorzystnej sytuacji z uwagi na brak dostępu do usług cyfrowych lub zrozumienia dla sposobu ich działania.
- 3.18. Strony powinny być każdorazowo powiadamiane o zamiarze rozpatrzenia ich sprawy z wykorzystaniem systemów sztucznej inteligencji. Uczestnicy postępowania powinni być jednoznacznie informowani o zastosowanych wobec nich operacjach przetwarzania danych z wykorzystaniem systemów sztucznej inteligencji.
- 3.19. Strony powinny mieć możliwość zakwestionowania zautomatyzowanych decyzji, w szczególności podejmowanych z wykorzystaniem systemów sztucznej inteligencji i żądania, aby kontrola takiego zautomatyzowanego rozstrzygnięcia została przeprowadzona przez człowieka (sędziego).
- 3.20. Zarówno koncepcję, jak i sposób działania mechanizmów nowych technologii w wymiarze sprawiedliwości należy wyjaśniać społeczeństwu w łatwo zrozumiałym języku. Konieczne jest przeprowadzenie skutecznej polityki komunikacyjnej promującej wykorzystanie systemów sztucznej inteligencji w wymiarze sprawiedliwości, obejmującej komunikaty prasowe, transmisje wideo lub publikacje w mediach społecznościowych.
- 3.21. Wymiar sprawiedliwości jest podatny na zagrożenia związane z coraz bardziej wyrafinowanymi i częstszymi atakami cybernetycznymi. Sądy powinny stosować mechanizmy wzmacniające bezpieczeństwo danych.
- 3.22. Certyfikacja odgrywa kluczową rolę w zwiększaniu zaufania i bezpieczeństwa do produktów, usług i procesów informatycznych. Obejmuje ona kompleksowy zestaw zasad, wymogów technicznych, norm i procedur.
- 3.23. Zmiany w wymiarze sprawiedliwości powinny być inicjowane przez sędziów, a nie przez nowe rozwiązania informatyczne. Konieczny jest konstruktywny dialog między

podmiotami opracowującymi technologię i sądami. Sędziowie powinni aktywnie uczestniczyć w fazach testowania i pilotażu rozwiązań informatycznych wprowadzanych w sądach.

IV. Analiza prawna

4.1. Uwagi ogólne (wstęp)

- 4.1.1. Procedury rozstrzygania sporów przy zastosowaniu metod komunikacji elektronicznej odgrywają coraz większą rolę w państwach członkowskich Rady Europy. Dążenie do skuteczniejszego sprawowania wymiaru sprawiedliwości jest powszechne. Wykorzystywanie nowych technologii w prowadzonych postępowaniach ułatwia dostęp do nich, sprawiając, że jest on szybszy i tańszy. Jednocześnie istnieje ryzyko, że szerokie stosowanie nowych technologii może dla pewnych grup obywateli stanowić barierę dostępu do sądu. Powyższe sprawia, że konieczne okazało się opracowanie zestawu odpowiednich wytycznych dotyczących wykorzystywania nowych technologii w postępowaniach cywilnych i administracyjnych. Punktem wyjścia dla powstałych zasad jest system stworzony w oparciu o Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, a w szczególności jej art. 6 i 13 dotyczące gwarancji sądowych¹, z uwzględnieniem gwarancji ochrony danych wynikających z Konwencji 108.
- 4.1.2. W ślad za Radą Europy w niniejszej opinii będziemy posługiwać się pojęciem ODR, które często jest kojarzone z alternatywnymi (pozasądowymi) metodami rozstrzygania sporów (ADR), takimi jak arbitraż czy mediacja. W rozumieniu Rady Europy chodzi natomiast o wykorzystanie technologii informatycznych przy prowadzeniu postępowań sądowych.

---

¹ Artykuł 6 gwarantuje: 1) sprawiedliwość proceduralną (ang. *procedural fairness*) w postępowaniach w sprawach cywilnych i karnych, 2) prawo dostępu do sądu celem dochodzenia praw i obowiązków cywilnoprawnych, 3) prawo do wykonania wyroku w sprawie cywilnej (Human Rights Practice, Londyn 2006, Article 6 Right to a Fair Trial, M. Purchase, E. Schutzer-Weismann, s. 6.001–6.002). Artykuł 13 gwarantuje dostępność na poziomie krajowym skutecznego środka (odwoławczego) celem ochrony (urzeczywistnienia, wyegzekwowania) istoty praw i wolności przyznanych Konwencją, niezależnie od tego, w jakiej konkretnej formie środek ten zostanie zagwarantowany w krajowym porządku prawnym.

- 4.1.3. Z perspektywy polskiego porządku prawnego należy podkreślić, że celem wytycznych nie jest ustanowienie wiążących norm prawnych. Wytyczne nie nakładają obowiązków na państwa członkowskie Rady Europy. Mają służyć państwom członkowskim jako narzędzie („*toolbox*”), dzięki któremu państwa członkowskie uzyskują pewność, że wdrożenie nowych technologii w sądach będzie zgodne z wymogami Konwencji oraz zasadami wypracowanymi w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej ETPCz)². Ponadto, wytyczne nie mają zastosowania do wewnętrznych systemów zarządzania elektronicznymi aktami spraw przez sądy.
- 4.1.4. Wytyczne mają charakter na tyle elastyczny, że mogą znaleźć zastosowanie w zróżnicowanych systemach prawnych państw członkowskich. Wytyczne nie zawierają żadnych zaleceń dla państw członkowskich co do tego, czy powinny one wprowadzić techniki i mechanizmy z zakresu nowych technologii do swoich systemów wymiaru sprawiedliwości.
- 4.1.5. Wykorzystywanie nowych technologii w prowadzonych postępowaniach, pomimo uzasadnionych obaw dotyczących potencjalnej dyskryminacji osób wykluczonych cyfrowo, daje nadzieję na znaczącą poprawę dostępności do wymiaru orzekania. Dotyczy to również lepszej dostępności do zgromadzonego materiału dowodowego, ułatwień w zakresie składania wniosków czy śledzenia online zeznań świadków.
- 4.1.6. Wytyczne CDCJ wyznaczają konieczne ramy dla systemu postępowań zdalnych. Co istotne, z punktu widzenia uczestników systemu, w centrum wytycznych jest Konwencja i wynikające z niej gwarancje sądowe. Zatem technologie w sądach powinny być wykorzystywane w sposób zgodny z Konwencją oraz dorobkiem orzecznictwem ETPCz³. Dotyczy to w szczególności, coraz powszechniejszego wykorzystania w wymiarze sprawiedliwości, systemów sztucznej inteligencji.
- 4.1.7. Powszechność rozwiązań informatycznych ułatwia aktywny udział w systemie wymiaru sprawiedliwości osobom niepełnosprawnym, starszym, zamieszkującym ośrodki oddalone od siedziby sądu. Niewątpliwie każdej z tych osób może być potrzebna pomoc techniczna, niemniej jednak wydaje się, że jest to kwestia wyłącznie organizacyjna, którą jednak warto podjąć w kontekście możliwości szerokiego otwarcia bram wymiaru sprawiedliwości. Po drugie, zastosowanie nowych technologii może uczynić sam proces bardziej efektywnym, sprawnym i mniej kosztownym.

² Trybunał stworzył bogate orzecznictwo w znacznym stopniu rozwijające i wzbogacające treść art. 6.

³ Prawo dostępu do sądu zostało uznane przez Trybunał w wyroku w sprawie *Golder*. Trybunał odwołał się do zasady państwa prawnego (rządów prawa – *rule of law*), stwierdzając, że w sprawach cywilnych „bez zapewnienia możliwości dostępu do sądu z trudem tylko można byłoby konstruować zasadę państwa prawnego”. Według Trybunału prawo dostępu do sądu jest nieodłącznym elementem prawa zawartego w art. 6 ust. 1.

4.2. Terminologia ODR

- 4.2.1. Pojęcie ODR jest różnie rozumiane w państwach członkowskich Rady Europy. Zwykle jako elektroniczna odmiana alternatywnych mechanizmów rozwiązywania sporów (ADR) organizowanych poza sądami. Przykładem jest platforma Unii Europejskiej służąca do internetowego rozstrzygania sporów konsumenckich⁴. Wytyczne CDCJ dotyczą jednak wykorzystania nowych technologii w istniejących postępowaniach sądowych i tego w jaki sposób gwarancje sądowe zawarte w art. 6 i 13 Konwencji mogą być chronione w przypadku stosowania elektronicznych mechanizmów rozwiązywania sporów. Pozasądowe metody rozwiązywania sporów (mechanizmy ADR), nie są objęte zakresem art. 6 i 13 Konwencji, a zatem zostały wyłączone z zakresu wytycznych CDCJ.
- 4.2.2. Pojęcie „rozwiązywania sporów on-line (ODR)” początkowo kojarzone było jedynie z mechanizmami ADR wykorzystującymi komunikację elektroniczną. ODR był i jest nadal powszechnie stosowany jako synonim elektronicznego alternatywnego rozstrzygania sporów (eADR). Na przykład, Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 524/2013, z dnia 21 maja 2013 r., ogranicza jego zakres do „pozasądowego rozstrzygania sporów dotyczących zobowiązań umownych wynikających ze sprzedaży online lub umów o świadczenie usług umów między konsumentem zamieszkałym w Unii, a przedsiębiorcą mającym siedzibę w Unii”. Należy jednak zauważyć, że na przestrzeni lat znaczenie terminu „ODR” zostało rozszerzone i aktualnie obejmuje również techniki i mechanizmy, które uzupełniają, przyspieszają i ułatwiają wiele funkcji sądów.
- 4.2.3. Należy odróżnić ODR od innych pokrewnych, ale i odmiennych koncepcji, takich jak na przykład koncepcja „cybersprawiedliwości”. Pojęcie to odnosi się do ogólnego włączenia technologii do systemu wymiaru sprawiedliwości. Zgodnie z „*Guidelines on how to drive change towards cyberjustice*” (CEPEJ, grudzień 2016), cybersprawiedliwość jest „szeroko rozumiana jako grupująca razem wszystkie sytuacje, w których zastosowanie technologii informacyjno-komunikacyjnych, stanowi część procesu rozwiązywania sporów, zarówno w sądzie, jak i poza nim”. W związku z tym, pojęcie cybersprawiedliwości jest szersze niż ODR i obejmuje nie tylko ODR, ale również inne mechanizmy rozstrzygania sporów.
- 4.2.4. Dla potrzeb przygotowania niniejszej opinii przyjmujemy, że ODR odnosi się do technologii wykorzystywanej do rozwiązywania sporów, które prowadzone są na odległość przy użyciu komputerów, w tym urządzeń przenośnych i Internetu. ODR nie jest samo w sobie nową formą rozwiązywania sporów, lecz odnosi się do technologii informatycznych (IT), które są wykorzystywane w istniejących postępowaniach

⁴ Platforma internetowego rozstrzygania sporów, <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/index.cfm?event=main.home.chooseLanguage>

sądowych. ODR nie jest ani nowym rodzajem postępowania, ani alternatywą dla jakiegokolwiek postępowania sądowego. ODR zapewnia nowe sposoby dostępu do istniejących rodzajów postępowań sądowych. Koncepcja ta wynika z trwającego przekształcania krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości w postać bardziej cyfrową. Mechanizmy ODR zostały opracowane w celu ułatwienia komunikacji elektronicznej i uzyskania rozstrzygnięcia bez konieczności fizycznego przedstawiania dokumentów lub fizycznej obecności na posiedzeniu sądu lub rozprawie⁵.

- 4.2.5. Według wytycznych CDCJ państwa członkowskie mogą podjąć decyzję o rozszerzeniu ich wdrożenia na mechanizmy ADR. Powinny mieć jednak świadomość, że wytyczne zostały opracowane i dostosowane do istniejących postępowań sądowych. Oznacza to, że nie wszystkie wytyczne można stosować bezpośrednio, a niektóre z nich będą wymagały dalszego dostosowania. Uważamy, że rozszerzenie zakresu zastosowania wytycznych nie jest celowe w polskim porządku prawnym. ADR podlega oddzielnej regulacji, która uwzględnia wykorzystanie technik informatycznych (np. gdy chodzi o spory o domeny internetowe prowadzone przed sądami polubownymi).
- 4.2.6. Wytyczne obejmują takie techniki ODR jak:
- a) systemy/platformy online dostępne bezpośrednio dla stron lub ich przedstawicieli, służące do składania oświadczeń (roszczeń, zadawania pytań, udzielania odpowiedzi itd.),
  - b) systemy online do przechowywania, przetwarzania i oceny dowodów elektronicznych,
  - c) systemy sztucznej inteligencji, w zakresie, w jakim mają one wpływ na postępowanie sądowe,
  - d) platformy do posiedzeń sądowych online i rozpraw online, np. w formie audio- i wideokonferencji, w tym do składania zeznań ustnych przez świadków i ekspertów.
- 4.2.7. Istotne znaczenie ma doprecyzowanie pojęcia systemów sztucznej inteligencji, które coraz częściej są wykorzystywane w ODR. Sztuczna inteligencja (AI) została przedstawiona w wytycznych jako szeroka i szybko rozwijająca się dziedzina technologii informatycznych, która stwarza możliwość podejmowania zautomatyzowanych decyzji, zaleceń i prognoz, a tym samym może sprawić, że postępowania cywilne i administracyjne będą bardziej skuteczne, dostępne i przystępne cenowo. Ważne jest jednak, aby zrozumieć, że ODR to nie to samo co AI. Nie wszystkie mechanizmy ODR zawierają elementy sztucznej inteligencji. ODR to szersze pojęcie obejmujące

⁵ Zob.: Komisja Narodów Zjednoczonych ds. Międzynarodowego Prawa Handlowego (UNCITRAL) on Online Dispute Resolution, Nowy Jork 2017, zdefiniowała ODR jako „mechanizm rozwiązywania sporów poprzez wykorzystanie komunikacji elektronicznej oraz innych technologii informatycznych i komunikacyjnych”.

wszelkiego rodzaju internetowe mechanizmy rozwiązywania sporów, w tym narzędzia do automatyzacji, które niekoniecznie zawierają element sztucznej inteligencji. Rozróżnienie między ODR a AI jest zachowane w wytycznych CDCJ. Podczas gdy wymogi dotyczące spełnienia gwarancji wynikających z art. 6 i 13 Konwencji mają zastosowanie do wszystkich mechanizmów ODR, niezależnie od tego, czy zawierają one elementy AI, czy też nie, niektóre kwestie w tym kontekście nabierają większego znaczenia w odniesieniu do mechanizmów AI. Dotyczy to w szczególności pytań odnoszących się do zautomatyzowanego podejmowania decyzji bez interwencji człowieka oraz możliwości kontroli tych decyzji.

- 4.2.8. System sztucznej inteligencji to system informatyczny działający w formie oprogramowania lub zintegrowany z fizycznym urządzeniem sprzętowym, który rozwiązuje złożone problemy i funkcjonuje zarówno w wymiarze fizycznym, jak i cyfrowym. Funkcjonowanie takiego systemu polega na postrzeganiu swojego otoczenia poprzez gromadzenie i interpretację zebranych, ustrukturyzowanych i nieustrukturyzowanych danych, wyciąganie wniosków z dostępnej wiedzy, przetwarzanie informacji uzyskanych na podstawie tych danych w celu podjęcia decyzji o najwłaściwszym działaniu, jakie należy podjąć dla osiągnięcia zamierzonego celu.
- 4.2.9. Do celów sporządzenia niniejszej opinii, przyjęto w ślad za wytycznymi, że definicja sztucznej inteligencji jest zgodna z definicją zaproponowaną w Europejskiej Karcie Etycznej w sprawie wykorzystania sztucznej inteligencji (AI) w systemach sądowych i ich otoczeniu przyjętej przez CEPEJ w dniach 3 - 4 grudnia 2018 r. Wytyczne uwzględniają również m.in. definicje AI zaproponowane przez UE i OECD.

4.3. Analiza głównych zasad ODR

- 4.3.1. Wytyczne CDCJ formułują cztery podstawowe zasady. Zgodnie z pierwszą z nich, budowanie zaufania do postępowań zdalnych ma kluczowe znaczenie dla właściwego wykorzystania technologii informatycznych w sądach. Obecnie często zdarza się, że obywatele, a czasem nawet sędziowie mają wątpliwości co do korzystania z tego typu mechanizmu, w szczególności, gdy w grę wchodzi złożone technologie informatyczne. Wytyczne CDCJ mają na celu stworzenie ram prawnych i etycznych dla wykorzystania nowych technologii w postępowaniach sądowych. Punktem wyjścia dla stworzenia skutecznego i efektywnego wymiaru sprawiedliwości jest oparcie go o prawa człowieka. Państwa członkowskie powinny budować i wzmacniać zaufanie do postępowań zdalnych także poprzez wyjaśnienie społeczeństwu, że korzystanie z nich nie ma na celu zastąpienie istniejących postępowań, lecz uzupełnia je i stwarza dodatkowe możliwości dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Konieczne jest postrzeganie nowych technologii wykorzystywanych w postępowaniach sądowych jako element wspierający pracę sędziego, a nie jako ograniczenie jego kompetencji.

Posługiwanie się nowymi technologiami, nigdy nie powinno naruszać gwarancji i praw proceduralnych, a wyłącznie usprawniać wymiar sprawiedliwości, ułatwiać użytkownikom dostęp do sądów i wzmocniać gwarancje wynikające z art. 6 Konwencji.

- 4.3.2. Zgodnie z drugą zasadą, konieczne jest zapewnienie szerokiego dostępu do postępowań zdalnych. Trudności w realizacji tego celu wynikają z ograniczonego stopnia dostępu do środków komunikacji elektronicznej. W każdym państwie członkowskim są osoby, które nie posiadają niezbędnych umiejętności cyfrowych lub nie dysponują dostępem do odpowiednich urządzeń (zjawisko „wykluczenia cyfrowego”) i w związku z tym nie są w stanie w pełni uczestniczyć w postępowaniach prowadzonych przy użyciu najnowszych technologii. Wykluczenie cyfrowe może ulec dalszemu pogłębieniu ze względu na rozwój systemów sztucznej inteligencji w wymiarze sprawiedliwości. W wytycznych CDCJ słusznie zachęca się państwa członkowskie do stworzenia punktów wsparcia dla tego typu osób, na przykład w budynkach sądów lub w biurach pomocy prawnej. Oprócz tego, same narzędzia służące realizacji postępowań zdalnych powinny mieć prosty i przyjazny dla użytkownika interfejs, tak aby umożliwić jak największej liczbie osób korzystanie z tej technologii. W celu poprawy dostępności, system postępowań zdalnych powinien być dostępny 24 godziny na dobę, 7 dni w tygodniu oraz z różnych urządzeń mobilnych. Strony powinny mieć możliwość korzystania ze standardowych formularzy, zamieszczania na platformie odpowiednich dokumentów oraz otrzymywania odpowiedzi bez nadmiernego opóźnienia.
- 4.3.3. Zgodnie z zasadą trzecią, kwestie proceduralne mające zastosowanie do postępowań stacjonarnych (niezależność, neutralność, bezstronność, zasada sprawiedliwego procesu i skutecznego środka odwoławczego) mają w równym stopniu zastosowanie do postępowań prowadzonych zdalnie.
- 4.3.4. Ostatnia główna zasada wytycznych CDCJ odnosi się do kwestii poprawnej identyfikacji uczestników postępowań i podejmowania skutecznych działań przeciwko oszustwom dotyczącym kradzieży tożsamości. Sądy powinny dążyć do ustalania tożsamości stron przy użyciu bezpiecznych mechanizmów, takich jak:
- 1) certyfikaty podpisów elektronicznych („cyfrowy identyfikator” osoby),
  - 2) potwierdzenie tożsamości przez operatora systemu płatności, które zostało wykorzystane do uiszczania opłat sądowych przez Internet,
  - 3) usługi zaufania publicznego udostępniające mechanizmy technologiczne zapewniające prawidłową identyfikację.

4.4. Analiza szczegółowych wytycznych ODR

[Dostęp do sądu]

- 4.4.1. Według Rady Europy wymiar sprawiedliwości powinien być dostępny dla wszystkich, nie tylko dla osób korzystających z profesjonalnej pomocy prawnej. Ważne jest zatem, aby cały proces był zrozumiały dla społeczeństwa⁶. Dotyczy to także rozwiązań informatycznych wykorzystywanych przez sądy. Nie można zapominać o tym, że wymóg zaufania do stosowanego systemu informatycznego nie ogranicza się wyłącznie do stron i ich przedstawicieli prawnych, system ten powinien być również przyjazny dla sędziów i innych pracowników sądów.
- 4.4.2. Przy projektowaniu sądowych rozwiązań informatycznych należy kierować się uznanymi międzynarodowo normami technicznymi, między innymi zasadą „projektowania dla wszystkich” (ang. *Design for All*)⁷. Jednym z jej celów jest dążenie do eliminacji barier i zapewnianie dostępu do danych treści dla jak najszerszego grona osób, w tym osób niepełnosprawnych bądź starszych. Wykorzystywane w trakcie postępowania zdalnego instrumenty nie powinny ograniczać się wyłącznie do komunikacji tekstowej, lecz powinny umożliwiać stronom także komunikację wizualną i dźwiękową (wideokonferencje lub audiokonferencje). Projektanci systemu powinni uwzględniać potrzeby osób np. niepełnosprawnych, dla których wizyta w sądzie może być niemożliwa, a którzy z powodzeniem mogliby złożyć zeznanie przy pomocy komunikatora audio.
- 4.4.3. Stosowanie w ramach prowadzonych postępowań najnowszych technologii może przyczynić się także do poprawy dostępu do niezbędnych informacji oraz pomocy dla użytkowników (np. w postaci łatwo dostępnych instrukcji, także w postaci nagrań wideo udostępnionych online).
- 4.4.4. Niezależnie od formy prowadzonego postępowania, każda ze stron powinna mieć możliwość argumentowania swojej sprawy zarówno w odniesieniu do kwestii faktycznych, jak i prawnych⁸. Ponadto, każda strona powinna mieć prawo do ustosunkowania się do twierdzeń drugiej i ewentualnego ich obalenia⁹. Dowody i inne istotne

⁶ Na przykład nadmierny formalizm, prowadzący do odrzucenia środka zaskarżenia z powodu braków formalnych, za które stronie nie można stawiać zarzutu, narusza prawo dostępu do sądu (zob. wyr. ETPCz z 16.11.2000 r. w sprawie Société anonyme Sotiris i Nikos Koutras Atte p. Grecji, par. 20 i nast. i wyr. ETPCz w sprawie Związek Nauczycielstwa Polskiego, par. 37 i n.).

⁷ C. Stephanidis (red.), *User Interfaces for All: Concepts, Methods and Tools*, Lawrence Erlbaum Associates 2001.

⁸ Każda strona musi mieć zapewnioną rozsądną możliwość przedstawienia swojej sprawy, w tym własnych dowodów, w warunkach, które nie sytuują jej w istotnie mniej korzystnej sytuacji niż tej, w której znajduje się jej przeciwnik procesowy (zob. wyr. ETPCz w sprawie Dombo Beheer B.V., par. 33; wyr. ETPCz z 22.9.1994 r. w sprawie Hentrich p. Francji, par. 56; z 23.10.1996 r. w sprawie Ankerl p. Szwajcarii, par. 38).

⁹ Prawo do kontradyktoryjnego postępowania oznacza, że strona ma możliwość zapoznania się i komentowania twierdzeń i dowodów przedstawionych przez inną stronę (zob. wyr. ETPCz w sprawie Ruiz-Mateos, par. 63). Strona powinna mieć zapewnioną możliwość wyrażenia swojej opinii odnośnie do każdego dokumentu znajdującego się w aktach sprawy (zob. wyr. ETPCz w sprawie Nideröst-Huber, par. 29).

materiały muszą być ujawnione obu stronom w przystępny i odpowiedni sposób. Technologie informatyczne dysponują potencjałem do przyspieszenia procesu, ale jednocześnie stwarzają ryzyko przeładowania informacjami, co może prowadzić do spowolnienia ich przetwarzania. Powyższy problem może zostać rozwiązany przy wykorzystaniu systemów sztucznej inteligencji, które zgodnie z zadanymi przez człowieka parametrami, segregowałyby dane. Strony powinny być każdorazowo powiadamiane o zamiarze rozpatrzenia ich sprawy z wykorzystaniem narzędzi posługujących się mechanizmem sztucznej inteligencji. Należy zagwarantować prawo do uzyskania informacji o zastosowanych wobec stron operacjach przetwarzania danych z wykorzystaniem sztucznej inteligencji¹⁰.

- 4.4.5. Postępowania zdalne, ze względu na swój charakter, mogą przyczynić się do znaczących oszczędności oraz stanowić ekonomiczną alternatywę dla postępowań prowadzonych w sposób tradycyjny. W przypadku gdy istnieją przesłanki dla zwolnienia strony z wszelkich kosztów postępowania mają one zastosowanie także w przypadku postępowań prowadzonych zdalnie.

[Równość broni]

- 4.4.6. Prawo dostępu do sądu, do postępowania kontryktoryjnego oraz do skutecznego środka odwoławczego są podstawowymi prawami osób, które są chronione na mocy Konwencji¹¹. Cele polegające na osiągnięciu skuteczności oraz przyspieszenia postępowania, choć ważne, nie mogą usprawiedliwiać naruszania tych praw. Uczestniczenie w postępowaniu zdalnym nie może pozbawiać strony prawa do bycia wysłuchanym przez sąd.
- 4.4.7. Zgodnie z Konwencją, podejmując rozstrzygnięcie sąd powinien kierować się niezależnością i bezstronnością. Obie zasady obowiązują niezależnie od tego czy postępowanie prowadzone jest w sposób tradycyjny czy zdalne. Wynika to z wymogu budowy zaufania do postępowań prowadzonych zdalnie.

¹⁰ Ten wymóg nie jest niczym nowym, gdyż jest wielokrotnie powielany we wszystkich istniejących zaleceniach, kodeksach etycznych oraz wytycznych ustanawiających standardy etyczne w zakresie projektowania, wdrażania i wykorzystywania AI, ustanowione przez organy Organizacji Narodów Zjednoczonych, Unię Europejską, OECD i inne instytucje międzynarodowe.

¹¹ Z zastrzeżeniem, że prawo dostępu do sądu nie jest prawem absolutnym, także w zakresie zastosowania art. 6 ust. 1. Prawo to może podlegać ograniczeniom (zob. wyr. ETPCz w sprawie Golder, par. 38). Państwom członkowskim Rady Europy przysługuje pewien zakres marginesu uznania, podlegającego jednak kontroli Trybunału pod kątem zachowania wymagań określonych w art. 6 ust. 1 (M. Purchase, E. Schutzer-Weisman). Ograniczenia dostępu do sądu muszą służyć realizacji legitymowanego celu, zgodne z zasadą proporcjonalności (zob. wyr. ETPCz z 28.5.1985 r. w sprawie Ashingdane p. Zjednoczonemu Królestwu, par. 57; z 22.10.1996 r. w sprawie Stubbings i inni p. Zjednoczonemu Królestwu, par. 48; wyr. ETPCz w sprawie National and Provincial Building Society, Leeds Permanent Buildings Society i Yorkshire Building Society, par. 105), a także zasadzie pewności prawa (zob. wyr. ETPCz z 23.10.1996 r. w sprawie Levages Prestations Services p. Francji, par. 40–50).

- 4.4.8. Znajomość i dostęp do materiałów zawartych w aktach sprawy (materiały przedłożone przez strony, dokumentacja sporządzona przez sąd) jest podstawowym wymogiem rzetelności postępowania¹². Materiały zawarte w aktach sprawy, w tym wszelkie istotne metadane (w przypadku dowodów elektronicznych), powinny być wystarczająco precyzyjne i szczegółowe, aby umożliwić stronom ich zakwestionowanie. Strona powinna mieć możliwość (szczególnie w przypadku, gdy zgromadzony materiał jest znacznych rozmiarów) złożenia wniosku o wydłużenie obowiązujących terminów. Państwa członkowskie powinny zapewnić, aby strony postępowań zdalnych nie znajdowały się w niekorzystnej sytuacji z uwagi na brak dostępu do usług cyfrowych lub zrozumienia dla sposobu ich działania¹³.
- 4.4.9. Szczególnym wyzwaniem dla strony, która chce podważyć autentyczność lub integralność dowodu jest przypadek dowodów elektronicznych¹⁴. Powinny istnieć odpowiednie instrukcje, szablony, poradniki, narzędzia, które stanowiłyby pomoc dla strony w kwestionowaniu dowodów elektronicznych. Dla przykładu, wiarygodność dowodów elektronicznych można udowodnić w dowolny sposób, na przykład za pomocą kwalifikowanych podpisów elektronicznych lub innych podobnych metod identyfikacji. Konieczne jest promowanie międzynarodowych standardów stosowanych w odniesieniu do analizowanych danych, takich jak te publikowane przez międzynarodowe wspólnoty normalizacyjne (np. Międzynarodowa Organizacja Normalizacyjna - ISO).
- 4.4.10. Istotne wyzwania mogą pojawić się przy rozpatrywaniu dowodów w prowadzonych postępowaniach zdalnych. Państwa członkowskie powinny rozważyć wydanie szczegółowych zaleceń, np. co do formatu danych, które należy przedstawić jako dowód. Rozwiązania tego typu nie powinny jednak naruszać niezawisłości sędziów.
- 4.4.11. Prowadzenie postępowań zdalnych, może istotnie przyczynić się do ograniczenia liczby naruszeń art. 6 Konwencji w zakresie nadmiernej długości postępowań sądowych¹⁵. Praca sądu może ulec dalszemu znacznemu usprawnieniu oraz pełniejszej

¹² Strony muszą mieć taki sam dostęp do akt sprawy i innych dokumentów dotyczących sprawy (zob. wyr. ETPCz z 15.7.2003 r. w sprawie Ernst i inni p. Belgii, par. 60–61). Obejmuje to także możliwość kopiowania dokumentów należących do akt sprawy (zob. wyr. ETPCz w sprawie Schuler-Zraggen, par. 50–52; P. van Dijk, F. van Hoof, A. van Rijn, L. Zwaak (ed.), *Theory and Practice*, s. 581; wyr. ETPCz z 28.4.2009 r. w sprawie K.H. i inni p. Słowacji, par. 65–69).

¹³ W wyroku w sprawie *Dombo Beheer B.V.*, par. 33, Trybunał przyjął, że każda strona procesu musi mieć zapewnioną taką samą możliwość prezentowania swojej sprawy (także dowodów) w warunkach, które nie stawiają jej w sytuacji gorszej niż ta, w jakiej znajduje się oponent (por. także wyr. ETPCz w sprawie *Bulut*, par. 47).

¹⁴ Przy czym trzeba zastrzec, że zagadnienie dopuszczalności poszczególnych dowodów pozostawione jest wyłącznie sądom krajowym. Konwencja nie zawiera katalogu dopuszczalnych środków dowodowych bądź czy metod dowodzenia. Sama kwestia legalności dowodów, a także zagadnienie sposobu przeprowadzenia dowodu mogą być natomiast oceniane z punktu widzenia standardu przyjętego w Konwencji.

¹⁵ Artykuł 6 ust. 1 Konwencji przewiduje, że każdy ma prawo do rozpatrzenia jego sprawy „w rozsądnym terminie” (por. art. 45 ust. 1 Konstytucji RP). Największa liczba wyroków stwierdzających naruszenie Konwencji dotyczy przewlekłości postępowania sądowego.

analizie sprawy dzięki wykorzystaniu systemów sztucznej inteligencji. Efektywność postępowania może być osiągnięta tylko pod warunkiem, że proces zostanie maksymalnie usprawniony. Na przykład fizyczna obecność stron w budynku sądu może być wymagana tylko wtedy, gdy jest to konieczne. Wiele państw członkowskich od wielu lat stosuje w swoich sądach wideokonferencje z osobami znajdującymi się w odległych miejscach, by zapewnić np. stawiennictwo świadków i biegłych (np. państwa skandynawskie). Właściwe zaprojektowanie procesu oznacza także możliwość dokonywania opłat sądowych przez Internet.

- 4.4.12. Należy zwrócić szczególną uwagę na to, by postępowania nie przedłużały się niepotrzebnie z powodu trudności technicznych. Alternatywne rozwiązania, gdy system jest w trakcie konserwacji lub napotyka problemy techniczne, muszą być zawsze dostępne.
- 4.4.13. W celu zapewnienia skutecznego, terminowego i dostosowanego do okoliczności sprawy mechanizmu rozwiązywania sporów oraz ich deeskalacji, państwa członkowskie mogą stosować model, w którym bezpośredni udział sędziego stanowić będzie ostatni szczebel postępowania sądowego. Nie można wykluczyć sytuacji, w której wykorzystanie silnie promowanych w obrocie elektronicznym alternatywnych (pozasądowych) mechanizmów rozpatrywania sporów - *Alternative Dispute Resolutions* (ADR) może być korzystniejsze dla stron niż tradycyjne postępowanie sądowe. Jednocześnie, warto podkreślić, że próby rozstrzygnięcia sporu przy użyciu mechanizmów ADR (w tym online) przed wszczęciem postępowania sądowego, nie powinny naruszać prawa dostępu do sądu chronionego przez art. 6 Konwencji. Posługiwanie się mechanizmami ADR nie powinno powodować znacznego opóźnienia lub istotnego zwiększenia kosztów ponoszonych przez strony.

[Rozstrzygnięcie sądowe]

- 4.4.14. Zgodnie z art. 6 ust. 1 Konwencji, wyrok powinien być ogłoszony publicznie. Spełnienie tego obowiązku nie wymaga jednak odczytania wyroku na posiedzeniu jawnym. Dozwolone są inne sposoby podawania wyroku do publicznej wiadomości, takie jak udostępnianie wyroków na wniosek strony¹⁶. W każdym przypadku sposób upublicznienia wyroku powinien być oceniany w świetle szczególnych cech danego postępowania¹⁷. Na przykład, pełny tekst wyroku może być udostępniony w ramach platformy internetowej, z której korzysta sąd. W tym przypadku także warto rozważyć wsparcie ze strony odpowiednich wyszukiwarek, które udostępniałyby wyniki,

¹⁶ Moser v. Austria, skarga nr 12643/02, wyrok z dnia 21 września 2006 r., pkt 101

¹⁷ Pretto i inni przeciwko Włochom, skarga nr 7984/77, wyrok z dnia 8 grudnia 1983 r., pkt 26, Seria A nr 71; Axen przeciwko Niemcom, skarga nr 8273/78, wyrok z dnia 8 grudnia 1983 r., pkt 31, Seria A nr 72, ust. 31, Seria A nr 72

także w przypadku zastosowania zaawansowanych algorytmów. Zastosowanie odpowiedniego algorytmu sztucznej inteligencji mogłoby przynieść odpowiedni skutek nie tylko dla stron, ale także byłoby pomocne dla wszystkich osób zaangażowanych w konkretne postępowanie sądowe. Dziś wyszukiwanie wyroków przy użyciu sygnatury sprawy jest standardem. Konieczny jest dalszy rozwój baz danych stanowiących realne wsparcie dla sędziów zainteresowanych bardziej złożonym segregowaniem danych w inny zadany sposób czy nawet predykcją określonych rozstrzygnięć sądowych.

[Uzasadnienie rozstrzygnięcia sądowego]

- 4.4.15. Każde rozstrzygnięcie sądowe, w tym podjęte w trybie postępowania zdalnego, powinno być wystarczająco jasne, w celu umożliwienia wszystkim zainteresowanym, zrozumienia stanowiska sądu¹⁸. Zakres uzasadnienia zależy od charakteru decyzji i okoliczności sprawy. Główne argumenty stron powinny zostać zbadane i wymagają konkretnej i wyraźnej odpowiedzi. Konieczne jest, upewnienie stron, że ich argumenty zostały wzięte pod uwagę przy wydawaniu decyzji. Uzasadnienie może pomóc stronie w podjęciu decyzji, czy istnieją wystarczające podstawy do wniesienia środka zaskarżenia. Wydanie orzeczenia wraz z jego uzasadnieniem umożliwia także sprawowanie kontroli publicznej nad wymiarem sprawiedliwości¹⁹.

[Wykonalność rozstrzygnięcia sądowego]

- 4.4.16. Możliwość wykonania ostatecznego i wiążącego rozstrzygnięcia sądowego, które stanowi wynik zastosowanych mechanizmów postępowania zdalnego, powinno być traktowane jako integralna część prawa do sądu w rozumieniu art. 6 Konwencji. Stosowanie narzędzi technologicznych w prowadzonych postępowaniach może przyczynić się także do przyspieszenia postępowań egzekucyjnych. Przykładowo, prawo krajowe może przewidywać nadanie klauzuli wykonalności w postaci elektronicznej i przesyłania dokumentu bezpośrednio poprzez system informatyczny do komornika. Komunikacja elektroniczna z komornikiem przyspiesza i ułatwia monitorowanie wykonania orzeczeń sądowych.
- 4.4.17. Wątpliwości powstają jednak w jaki sposób należy wykonywać prawo do kontroli decyzji zawierającej elementy ODR. Wiele zależy od charakteru i zakresu danego

¹⁸ Seryavin i inni przeciwko Ukrainie, Skarga nr 4909/04, wyrok z dnia 10 lutego 2011 r., pkt 55–62.

¹⁹ Trybunał stwierdził, że jedynie uzasadnione orzeczenie umożliwia społeczną kontrolę nad wymiarem sprawiedliwości i dowodzi, że strony zostały w procesie wysłuchane (zob. wyr. ETPCz z 11.1.2007 r. w sprawie Kuznetsov i inni p. Rosji, par. 83 i z 22.2.2007 r. w sprawie Tatishvili p. Rosji, par. 58). Obowiązek uzasadnienia nie ogranicza się zresztą do wyroków. Powinno go mieć każde orzeczenie, także incydentalne, które rozstrzyga o ważnych kwestiach związanych z przedmiotem procesu (wyr. z 27.7.2000 r. w sprawie Pisano p. Włochom, par. 24).

komponentu informatycznego wykorzystywanego w prowadzonym postępowaniu. W przypadku, gdy była to rola jedynie podrzędna (pomoc sędziemu w prowadzonym postępowaniu), wydaje się uzasadnione postępowanie według standardowych zasad odwoławczych (kolejna instancja). Inaczej sytuacja wygląda, gdy zastosowane narzędzia umożliwiają podejmowanie decyzji w sposób czysto automatyczny, także po zastosowaniu mechanizmów sztucznej inteligencji. W tym kontekście zastosowanie znajdzie art. 13 Konwencji dotyczący „prawa do skutecznego środka odwoławczego do władz krajowych”. Strony powinny mieć możliwość zakwestionowania czysto zautomatyzowanych decyzji i żądania, aby taka kontrola została przeprowadzona przez sędziego. ETPCz nie precyzuje, na jakim poziomie powinien odbywać ten środek odwoławczy, na tym samym czy wyższym, pozostawiając te kwestie państwom członkowskim. Trzeba zatem zauważyć, że wytyczne nie wymagają, aby wszystkie zautomatyzowane decyzje były poddawane kontroli.

[Przejrzystość w projektowaniu i działaniu mechanizmów ODR]

- 4.4.18. Zarówno koncepcję, jak i działanie mechanizmów nowych technologii w prowadzonych postępowaniach, należy wyjaśniać społeczeństwu w łatwo zrozumiałym języku. Społeczeństwo powinno rozumieć skutki jej korzystania i dysponować przekonaniem, że tego typu postępowania dają dobre i sprawiedliwe wyniki.
- 4.4.19. Konieczne jest przeprowadzenie skutecznej polityki komunikacyjnej promującej ODR, obejmującej komunikaty prasowe, transmisje wideo lub publikacje w mediach społecznościowych. Państwa członkowskie powinny wskazywać na zalety tego typu postępowań takie jak brak konieczności fizycznej obecności w sądzie, oszczędność kosztów podróży do sądu, możliwość składania dokumentów drogą elektroniczną, mniejszy poziom stresu osób składających zeznania zdalnie.

[Jawność postępowania]

- 4.4.20. Zasada jawności postępowania ma na celu zagwarantowanie obywatelskiej kontroli nad prowadzonym postępowaniem²⁰. W przypadku postępowań odbywających się w formie tradycyjnej, omawiana kontrola ma miejsce poprzez udział publiczności w rozprawach jawnych. Postępowania zdalne także powinny być poddawane kontroli. Cel ten można osiągnąć za pomocą tradycyjnych jak i nowoczesnych środków. Konkretnie rozwiązanie techniczne zależy od rodzaju danego postępowania. Gdy

²⁰ Prawo do jawnego postępowania chroni strony przed niejawnym działaniem wymiaru sprawiedliwości bez publicznej kontroli. Pozwala na utrzymanie zaufania do sądownictwa. Przyczynia się do osiągnięcia celu art. 6 ust. 1 Konwencji w postaci rzetelnego (sprawiedliwego postępowania) (zob. wyr. ETPCz w sprawie Pretto i inni, par. 21; wyr. ETPCz z 8.12.1983 r. w sprawie Axen p. Niemcom, par. 25; wyr. ETPCz w sprawie Diennet, par. 33; w sprawie Werner, par. 45; w sprawie Ernst i inni, par. 65; wyr. ETPCz z 8.2.2000 r. w sprawie Stefanelli p. San Marino, par. 19; z 12.11.2002 r. w sprawie Bakova p. Słowacji, par. 30).

wirtualne rozprawy sądowe zastępują rozprawę w tradycyjnej postaci, można zezwolić na zdalny udział publiczności. Trzeba pamiętać, że wymóg rozprawy publicznej nie wymaga jednocześnie od państw członkowskich by otworzyły wszystkie swoje wirtualne rozprawy na nieograniczoną liczbę jednoczesnych transmisji dla publiczności (liczba miejsc w tradycyjnej sali sądowej jest także ograniczona). W każdym przypadku konieczne jest zastosowanie należytych zabezpieczeń w zakresie ochrony danych osobowych i innych danych wrażliwych, wdrożenie zasad bezpieczeństwa cybernetycznego oraz innych zasad prezentowanych w niniejszych wytycznych.

- 4.4.21. Skutkiem powszechnego zastosowania postępowań zdalnych nie powinno być zamknięcie sądów przed dostępem publiczności, lecz poprawa skuteczności i wydajności wymiaru sprawiedliwości. Prawo do przesłuchania ustnego niekoniecznie wymaga fizycznej obecności, a wideokonferencje mogą być właściwym sposobem zagwarantowania stronom ich prawa, np. gdy strony dobrowolnie rezygnują z prawa fizycznej obecności w sądzie²¹. Wideokonferencje, podczas których osoby komunikujące się słyszą i widzą siebie nawzajem w czasie rzeczywistym, mogą w zależności od przypadku, funkcjonować równie dobrze jak przesłuchanie ustne (pod warunkiem, że technologia działa na obu końcach transmisji i można ją zarchiwizować).
- 4.4.22. Rozprawa ustna nie zawsze jest konieczna, aby zapewnić udział stron w postępowaniu. Postępowanie pisemne z wykorzystaniem mechanizmów nowoczesnych technologii może być dopuszczalne, pod warunkiem, że strony mają prawo do złożenia wyjaśnień ustnie w przypadku ponownego rozpatrzenia sprawy w tej samej instancji lub ponownego wysłuchania na etapie postępowania odwoławczego. Na przykład w postępowaniu administracyjnym przesłuchanie ustne przed organem jest obowiązkowe tylko w niektórych przypadkach, a większy nacisk kładzie się na szeroko rozumiane prawo do czynnego udziału w postępowaniu na każdym jego etapie. Udział ten nie wymaga przeprowadzenia rozprawy, ale możliwości wypowiedzenia się strony co do materiałów zawartych w aktach sprawy, w tym zebranych dowodów i wniosków złożonych przez stronę przeciwną²².

[Inne kwestie dotyczące przejrzystości, w tym kontroli publicznej]

- 4.4.23. Gwarancje niezależności i bezstronności sądów muszą być skutecznie włączone do postępowań zdalnych²³. Tego typu postępowania muszą być przejrzyste pod względem tożsamości i powiązań podmiotów uczestniczących w postępowaniach

²¹ Vladimir Vasilyev przeciwko Rosji, Skarga nr 28370/05, wyrok z dnia 10 stycznia 2012 r., pkt 81–90.

²² Vilho Eskelinen i inni przeciwko Finlandii [GC], skarga Nr 63235/00, wyrok z dnia 19 kwietnia 2007 r., pkt 74, ECHR 2007-II.

²³ Agrokompleks przeciwko Ukrainie, Skarga nr 23465/03, wyrok z dnia 6 października 2011 r., pkt 136

sądowych. Państwa członkowskie powinny przyjąć strategię dotyczącą wykrywania i rozwiązywania wszelkich możliwych konfliktów interesów.

[Inne gwarancje zawarte w art. 6 ust. 1 Konwencji]

- 4.4.24. Zgodnie z art. 6 ust.1 Konwencji, wszystkie dokumenty powstałe w trwającym postępowaniu zdalnym, w tym ostateczny wyrok i inne decyzje lub zawiadomienia, powinny być sporządzone jasnym i prostym językiem. Strony muszą mieć prawo do odwołania.
- 4.4.25. Reguły, stosowane w przypadku postępowań zdalnych powinny jasno określać procedurę stosowaną w celu rozstrzygnięcia sporu. Przykładowo, może pojawić się konieczność wyświetlenia lub ukrycia różnych części informacji w zależności od etapu postępowania. W tym względzie warto skorzystać z już dostępnych i powszechnie stosowanych w innych sektorach rozwiązań służących ograniczeniu ryzyka i poprawy bezpieczeństwa (np. bankowość i systemy płatności online, sektor opieki zdrowotnej).
- 4.4.26. Witryna internetowa sądu powinna być przyjazna dla użytkownika (na przykład korzystanie z usługi transkrypcji tekstu na dźwięk).
- 4.4.27. Przejrzystość zasad proceduralnych powinna przyczynić się do zwiększenia zaufania, odpowiedzialności, otwartości i skuteczności omawianych postępowań.

[Cyberbezpieczeństwo]

- 4.4.28. System wymiaru sprawiedliwości jest podatny na zagrożenia ze względu na coraz bardziej wyrafinowane i liczne ataki cybernetyczne, na które narażone są także sądy. Wraz ze wzrostem popularności postępowań online istnieje ryzyko, że wzrośnie liczba naruszeń bezpieczeństwa, które mogłyby zagrozić integralności systemu sądownictwa i przetwarzanych w nim danych (dokumenty sądowe i dowody mogą stać się przedmiotem manipulacji i ataków). Naruszenie bezpieczeństwa może skutkować fałszerstwem lub ujawnieniem poufnych informacji. W związku z tym sądy powinny rozważyć zastosowanie dwojakiego rodzaju mechanizmów wzmacniających bezpieczeństwo danych: a) zapobieganie naruszeniom (np. poprzez zmniejszenie ryzyka wystąpienia ataku) lub b) złagodzenie skutków naruszeń (np. poprzez wcześniejsze zaplanowanie właściwego sposobu postępowania w przypadku ataku).
- 4.4.29. Państwa członkowskie muszą zapewnić odpowiednio wysoki poziom ochrony. Osoby z zewnątrz nie powinny mieć możliwości dostępu do danych systemu. Strony sporu nie powinny dysponować dostępem do informacji dla nich niezastrzeżonych. Konieczne są bezpieczne systemy uwierzytelniania i kontroli dostępu.
- 4.4.30. Certyfikacja odgrywa kluczową rolę w zwiększaniu zaufania i bezpieczeństwa do produktów, usług i procesów informatycznych. Obejmuje ona kompleksowy zestaw zasad, wymogów technicznych, norm i procedur. Uzyskanie niektórych poziomów

certyfikacji może wymagać istnienia krajowych ram prawnych dopuszczających i regulujących testowanie i etyczne hakowanie (państwowych) systemów informatycznych stosowanych przez sądy.

[Ochrona danych osobowych]

- 4.4.31. Ocena ewentualnych negatywnych skutków dla praw człowieka i podstawowych wolności, technik i mechanizmów stosowanych w postępowaniach zdalnych powinna być prowadzona w sposób ciągły.
- 4.4.32. Konieczne jest zapewnienie zgodności wszystkich procesów z przepisami dotyczącymi przetwarzania danych osobowych. Kluczowymi elementami leżącymi u podstaw tego podejścia są legalność, rzetelność, celowość i proporcjonalność przetwarzania danych (zob. RODO).
- 4.4.33. Ochrona danych osobowych musi być priorytetem i wymaga odpowiednich środków. Nieodpowiednia ochrona może utrudnić dostęp do sądu. Ryzyko to powinno być równoważone przez szkolenia z zakresu ochrony danych osobowych dla pracowników sądów.
- 4.4.34. Niezbędne środki techniczne i organizacyjne to funkcje, procesy, kontrole, systemy, procedury i środki podejmowane w celu ochrony i zabezpieczenia danych osobowych, które są przetwarzane w prowadzonym postępowaniu zdalnym. Środki te stanowią wymóg bezpieczeństwa przetwarzania, zapobiegania naruszeniom, zapewnienia odpowiednich podmiotów przetwarzających, ewidencji czynności przetwarzania, projektowania oraz stanowią mocną podstawę do zapewnienia ochrony praw i wolności uczestników postępowań zdalnych. Środki szczególne obejmują między innymi:
- 1) ochronę przed nieuprawnionym dostępem do danych poufnych, takich jak dane osobowe, nieujawnione know-how i informacje gospodarcze lub inne rodzaje potencjalnie wrażliwych informacji,
  - 2) zapewnienie integralności danych w celu wykluczenia możliwości niepożądanego zmiany lub usunięcia danych dotyczących elektronicznych dokumentów procesowych, w tym decyzji lub dowodów,
  - 3) identyfikacji oszustw popełnianych przez strony, ponieważ kontekst internetowy może utrudnić sędziemu ustalenie tożsamości strony.
- 4.4.35. Wdrażanie mechanizmów związanych z postępowaniami zdalnymi może stanowić zagrożenie dla prywatności jednostek i dlatego powinno być oparte o zasady etyczne związane z prawami człowieka. Powinna istnieć odpowiednia równowaga między użytecznością otwartych danych a prywatnością osób, których dane dotyczą.
- 4.4.36. Istnieje ryzyko, że w celu obniżenia kosztów wdrożenia technik i mechanizmów postępowań zdalnych, państwa członkowskie zdecydują się na zlecenie prac w tym zakresie zewnętrznym dostawcom, co jednocześnie wiązać się będzie z przekazaniem dostępu

do danych osobowych użytkowników. W przypadku gdy całość lub jakakolwiek część mechanizmu miałaby być zlecona na zewnątrz, dostawcy powinni być związani kompleksową umową o przetwarzaniu danych, która zagwarantuje zgodność z przepisami o ochronie danych oraz wykonywanie praw osób fizycznych.

[Testowanie, monitorowanie, unowocześnianie, badania i rozwój]

- 4.4.37. W celu zwiększenia zaufania publicznego, rozwój mechanizmów związanych z postępowaniem zdalnym powinien być finansowany, gdy tylko jest to właściwe i możliwe, przez organy publiczne. Zmiany w wymiarze sprawiedliwości powinny być inicjowane przez sędziów, a nie przez wprowadzane na rynek rozwiązania informatyczne.
- 4.4.38. Celem badania mechanizmów stosowanych w postępowaniach zdalnych jest ocena ich zgodności z określonymi wymaganiami prawnymi, proceduralnymi i technicznymi. Testowanie pozwala zweryfikować, czy każdy rodzaj danych wprowadzanych przez użytkownika daje zamierzone wyniki w całej aplikacji. Próby podejmowane w ośrodkach pilotażowych, dają możliwość wyciągnięcia wniosków przed zatwierdzeniem kolejnego etapu projektu lub jego wdrożeniem na większą skalę.
- 4.4.39. Właściwe zaprojektowanie mechanizmów zdalnego rozpatrywania sporów wymaga konstruktywnego dialogu między podmiotami opracowującymi technologię, a sędziami. Sędziowie powinni aktywnie uczestniczyć w fazach testowania i pilotażu. Kluczowe jest ustalenie, by projektowanie systemów nie pozbawiało sędziów ich zdolności do podejmowania decyzji. Sędziowie nie są jedynymi specjalistami, którzy mogą być zaangażowani w proces projektowania. W dialogu mogą uczestniczyć także inne zainteresowane strony takie jak prawnicy czy administracyjni pracownicy sądów. Architektura systemu musi być na tyle elastyczna, aby móc dostosować się do orzecznictwa sądowego i praktyki sądowej.
- 4.4.40. Mechanizmy wykorzystywane w postępowaniach zdalnych mają charakter cykliczny, co oznacza, że są stale ulepszone poprzez zmiany i modernizację. Konieczna jest wymiana przestarzałego sprzętu i oprogramowania, a także modernizacja zabezpieczeń. Każde państwo członkowskie powinno określić swoje własne najlepsze praktyki dla różnych etapów rozwoju tego typu mechanizmów.

[Podnoszenie świadomości, szkolenia i edukacja]

- 4.4.41. Podnoszenie świadomości i wiedzy o stosowanych rozwiązaniach informatycznych, także poprzez system szkoleń i kształcenie, jest kluczowe dla skutecznego stosowania technik i mechanizmów ODR oraz zapewnienia ich rozwoju. Należy wprowadzić środki mające na celu poprawę umiejętności cyfrowych różnych grup społecznych, w tym osób starszych i niepełnosprawnych. W systemie prowadzonych szkoleń powinni uczestniczyć także pracownicy administracyjni urzędów i sądów.

- 4.4.42. Państwa członkowskie muszą zapewnić, aby mechanizmy wykorzystywane w postępowaniach online były zorientowane na użytkownika, dostępne, sprawiedliwe, przejrzyste oraz finansowo opłacalne. Sędziowie, prawnicy i wszystkie osoby zainteresowane udziałem w postępowaniach zdalnych powinny być świadome, że wykorzystywanie nowoczesnych technologii w prowadzonych postępowaniach może potencjalnie prowadzić do zwiększenia szybkości przetwarzania informacji, lepszej skuteczności i niższych kosztów rozwiązywania sporów. Powszechność postępowań zdalnych to także szansa na zrewolucjonizowanie dostępu do wymiaru sprawiedliwości, na przykład dla osób niepełnosprawnych.
- 4.4.43. Dostęp do interdyscyplinarnych szkoleń jest niezbędny dla sędziów i przedstawicieli zawodów prawniczych, jak również pracowników sądów. Konieczne jest śledzenie zmian w zakresie bezpieczeństwa informatycznego. Państwa członkowskie powinny podjąć środki zapewniające sędziom, prawnikom praktykom oraz pracownikom sądów dostęp do specjalistycznej wiedzy w zakresie interpretacji przepisów ustawowych i wykonawczych dotyczących ODR.
- 4.4.44. Zachęca się do zmiany sposobu kształcenia studentów prawa w celu nabycia lub poprawy ich umiejętności w zakresie wykorzystywania najnowszych technologii do świadczenia usług prawnych w ramach obowiązującego systemu praw człowieka. Przedstawiciele zawodów prawniczych powinni mieć na uwadze postęp technologiczny, w szczególności w zakresie włączania mechanizmów nowych technologii do wymiaru sprawiedliwości.

Dr hab. Marek Świerczyński – prof. uczelni, adwokat w Kancelarii Prawnej Kieszkowska Rutkowska Kolasiński, konsultant Rady Europy ds. technologii informatycznych (CDCJ, CEPEJ), profesor nadzwyczajny w Instytucie Nauk Prawnych UKSW.

ORCID: 0000-0002-4079-0487

Dr Zbigniew Więckowski – adiunkt w Katedrze Prawa Cywilnego i Prawa Prywatnego Międzynarodowego INP UKSW, Zastępca Dyrektora Instytutu Nauk Prawnych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

ORCID: 0000-0001-7753-3743

Pragniemy wspierać polskich naukowców i dzielić się ich dokonaniem. Do naszych głównych zadań należy uwolnienie potencjału polskiej nauki poprzez promocję i popularyzację rodzimej myśli badawczej z zakresu nauk humanistycznych i społecznych, a także wytworzenie mechanizmów i kapitału społecznego, który organizowałby się wokół idei państwowości.

Instytut De Republica jest nowoczesnym zapleczem eksperckim, promocyjnym i wydawniczym dla niedocenianych w kraju i poza jego granicami, a tak ważnych dla właściwego rozumienia historii i zjawisk społecznych, dziedzin nauki. Równie istotnym aspektem we wspomnianym zakresie jest współdziałanie z uczelniami wyższymi, instytutami badawczymi oraz analitycznymi z Polski i całego świata.